

TÜRK DIŞ POLİTİKASI YILLIĐI

2009

Burhanettin DURAN | İstanbul Şehir Üniversitesi
Kemal İNAT | Sakarya Üniversitesi
Muhittin ATAMAN | Abant İzzet Baysal Üniversitesi

SETA Yayınları XIII

I. Baskı : Mart 2011

ISBN : 978-605-4023-11-0

Tasarım : Merdiven Sanat

Uygulama : Ümare Yazar

Baskı : Pelin Ofset, Ankara

İletişim : SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

Reşit Galip Caddesi Hereke Sokak No:10 GOP Ankara

Tel: (312) 405 61 51 Faks: (312) 405 69 03

www.setav.org / info@setav.org

TÜRKİYE'NİN AFRIKA POLİTİKASI 2009

Mehmet Özkan*

* Doktora Öğrencisi, Sevilla Üniversitesi, İspanya.

Türkiye'nin Afrika politikası ve Afrika'ya ilgisi Türk dış politikası açısından son derece yeni bir durumdur. Yakın döneme kadar ne Türkiye'nin Afrika'ya derin bir ilgi göstereceği düşünülebilir ne de Türk dışişleri bakanının Afrika'nın yeni dış politika bağlamında önemli olduğuna vurgu yapması beklenebilirdi. 2008 yılında Türkiye'nin gelecek birkaç yıl içerisinde Afrika'da 15 yeni büyükelçilik açılacağını ilan etmesi¹ ise şartları zorlamak olarak görülürdü. Fakat beklenti ve öngörülerin aksine Türk dış politikası 21. yüzyılda Afrika'ya yönelik olarak çok ciddi bir değişim ve dönüşüm göstermiştir. 2008 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 18-21 Ağustos tarihleri arasında İstanbul'da 50 Afrika ülkesinden temsilcilerin katılımıyla ilk Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesine ev sahipliği yapmıştır. Türkiye şu anda Afrika genelinde 23 fahri konsolosluga ve 8 tanesi 2009 yılında açılmış olmak üzere 20 büyükelçiliğe sahiptir. On yıl gibi çok kısa bir sürede ne değişti ki, Türkiye daha önce ihmal edilen bu kıtaya yeni elçilikler açma kararı aldı? Bu durum Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik olarak derin bir politika değişikliğinin bir işareti midir? Yoksa Afrika'nın dünyayla değişen ilişkileri mi Türkiye'yi böyle aktif bir tavır almaya sevk etmiştir? Bu makalede bu sorulara cevap teşkil edebilecek olan tarihi ve güncel gelişmeler genel bir çerçeveye oturtularak 2009 örneğinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri göreceli olarak uzun bir tarihe sahip iken, Afrika ile ilişkileri geliştirmek için başlatılan yeni giri-

şim çok kısa bir sürede ekonomik göstergeler açısından meyvelerini vermeye başlamıştır. Türkiye'nin soğuk savaş sonrası dönemde Afrika'ya ilgisi 1998 yılında başlamış olmakla beraber bu eğilim özellikle 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin çabaları sonucunda daha ileri gitmiş ve ilişkilerde devrim niteliğinde dönüşümler gerçekleşmiştir. On yıl önce, Afrika Türkiye'de açlık görüntüleri, yoksulluk ve çatışmalarla birlikte anılırken bugün Afrika Türkiye'de ekonomik ve siyasi alanda ortak işbirliği geliştirilebilecek bir kıta olarak görülmektedir. Bu yazıda ilk olarak günümüz Türkiye-Afrika ilişkilerini daha iyi anlamak için ilişkilerin tarihsel boyutu kısaca özetlenecek ve sonrasında 2009 yılında bu kıta ile gerçekleşen ekonomik ve siyasi ilişkilerin bir dökümü yapılacaktır. Özellikle Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel ve güncel boyutuyla alakalı Türkçe yayının çok az ya da hiç olmaması hasebiyle ilk bölümde ilişkilerinin kısa bir çerçevesinin çizilmesi oldukça önemlidir. Bu bölüm aynı zamanda 2009 yılındaki gelişmelere okuyucuların daha geniş bir açıdan bakmasına yardımcı olmak ve tarihsel süreklilik öğelerini vurgulamak amacını taşımaktadır.

Türkiye-Afrika İlişkileri: Tarihi Miras ve Dönemlendirme

Afrika kıtasına coğrafi bir yaklaşım, Türkiye'nin tarihsel ilişkilerinin daha iyi bir analizi için önemlidir. Afrika hakkında Türkiye'deki coğrafi algı genel olarak Kuzey Afrika ve Sahra-Altı Afrika olarak ikiye ayrılmıştır. Her iki kavram da Osmanlı geçmişi merkez olmak üzere tarihsel gelişmeler tarafından şekillendirilmiştir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasında Afrika'ya yaklaşımına da temel teşkil etmiştir. Osmanlılar Kuzey Afrika ile oldukça güçlü ilişkiler kurmuş ve bugünkü birçok devlet 15 ve 16. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduğu için tarihsel olarak bu bölge ile olan ilişkiler daha eskilere dayanmaktadır. Kuzey Afrika Türk toplumunun coğrafi anlayışı açısından uzak bir coğrafi alan değildir. Bunun temel olarak iki nedeni vardır. Birincisi, Kuzey Afrika ülkelerinde Osmanlı geçmişi dolayısıyla oluşan tarihsel yakınlık ve o ülkelerin Müslüman nüfusa sahip olmasıdır. Bu durum Kuzey Afrika'yı Türkiye'nin yakın çevresi olarak görmesine yol açmıştır. Bu açıdan

Kuzey Afrika ile geliştirilen siyasi ve ekonomik ilişkiler hiçbir zaman sorgulanmamıştır, çünkü bölge Türk dış politikasının çeşitlendirilmesinin önemli bir parçası olarak görülmüştür. Ayrıca Kuzey Afrika geniş Orta Doğu alanının bir parçası olarak değerlendirildiği için Türk toplumu hep kendisine yakın hissetmiştir.²

Sahra-Altı Afrikası ise bir coğrafi alan olarak her zaman uzak olarak algılanmış ve hep sorunlar, açlık, hastalıklar ve iç savaşlarla eşdeğer görülmüştür. Bu yaklaşım genel olarak Sahra-Altı Afrikası'nın Türk toplumundaki tanımlanışının temel ögesidir. Türkiye'nin, Osmanlı geçmişi dolayısıyla Afrika ile nispeten önemli ilişkileri olmasına rağmen, bu tarihi geçmiş akademik ve siyasi anlamda hiç kimsenin ilgisini çekmemiştir. 1999 yılından itibaren özellikle de Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümü kutlamalarıyla birlikte araştırmacılar Osmanlı tarihinde ihmal edilen bölgelere, özellikle de Afrika ile ilişkilere, ilgi göstermeye başlamışlardır.³ Ancak, Sahra-Altı Afrikası ile ilgili olumsuz imajın hem AK Parti hükümetinin hem de sivil toplum kuruluşlarının son dönemdeki çalışmaları sayesinde değişmiştir. Bu açıdan bakıldığında önemli bir dönüm noktası olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 yılı Mart ayında Etiyopya ve Güney Afrika'ya yaptığı ziyaretler bir Türk başbakanının cumhuriyet döneminden bu yana ekvator çizgisinin altındaki bir devlete yaptığı ilk ziyaret olarak tarihe geçmiştir. Bu ziyaret birçok gazeteci, emekli diplomat ve bazı basın-yayın organı tarafından eleştirilmiş ve Türkiye'nin sınırlı olan enerjisinin boşa harcanması olarak görülmüştür.⁴ Fakat her şeye rağmen özellikle sivil toplum örgütlerinin çabaları ve çalışmaları ve AK Parti hükümetinin yaptığı girişimlerin ekonomik ve siyasi fayda olarak geri dönmesi sayesinde klasik Sahra-Altı Afrikası imajının Türkiye'de yıkılmaya başladığını söylemek mümkündür.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri üç bölümde incelenebilir. Osmanlı Devletinin son dönemlerinden 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan ilişkileri birinci dönem olarak; 1923-1998 arası ilişkileri ikinci dönem ve 1998 sonrasındaki gelişmeleri de üçüncü dönem olarak görmek mümkündür. Genel olarak bakıldığında Osmanlı döneminde Afrika ile kayda değer ilişkiler olmasına rağmen⁵ cumhuriyet

döneminde ilişkiler en alt seviyeye inmiştir. Yeni dönemdeki ilişkiler ancak 1998 yılında Afrika Açılım Planı'nın kabul edilmesi sonrasında başlayan çalışmalar ve 2005 yılı sonrasında kazanan ivme ile hızlanmıştır.⁶

Birinci dönem olarak adlandırılan zaman diliminde Osmanlılar Kuzey Afrika ile ciddi biçimde yakın ilişki içinde olmuşlardır. Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve diğer bazı ülkeler tümünden ya da kısmen Osmanlı devletinin bir parçası olmuş ve Osmanlılar tarafından yönetilmişlerdir. Osmanlılar Kuzey Afrika'daki İspanyol müdahalelerine karşı önemli rol oynamış ve askeri yardım göndermişlerdir. Sahra-Altı Afrikası'nda da Eritre, Sudan, Etiyopya Somali, Cibuti ve hatta Nijer ve Çad tüm olarak ya da kısmen Osmanlı egemenliği altında kalmıştı. Osmanlılar Portekiz sömürgeciliğinin Batı Afrika'ya yayılmasını önlemek için aktif bir şekilde çalışmalar yapmıştır. Sahra-Altı Afrikası'nın kuzey bölgesinde Osmanlılar 16. yüzyılda güç dengesi sisteminin parçası olarak önemli rol oynamış ve bugünkü Nijerya'nın kuzeyi, Nijer ve Çad üzerinde kurulan Kanem Burnu İmparatorluğu ile yakın dostluk ve işbirliği geliştirmiştir. 1575 yılında Sultan III. Murat döneminde Kanem Burnu ile bir savunma paktı bile imzalayan Osmanlı Devleti, Kanem Burnu'na askeri teçhizat ve eğitimciler göndermiştir.⁷ Ayrıca 1894 yılında Lagos'ta ilk caminin açılmasından sonra Osmanlı Devleti özel bir elçi göndererek o dönemde en yüksek rütbe olan Bey rütbesini Osmanlı nişanıyla birlikte Kuzey Nijerya Müslüman Topluluğu lideri Muhammed Şitta'ya taltif etmiştir. Şitta Bey ailesi üyeleri halen Nijerya'da sosyal ve siyasi hayatında önemli roller üstelenmekte ve etkinliklerini korumaktadırlar.⁸ Sahra-Altı Afrikası'nın güneyinde ise Osmanlılar 1861 yılından beri diplomatik ilişkilere sahip olmuşlardır. Bugünkü Güney Afrika Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Cape Town şehrine ilk onursal konsolos olarak PE de Roubaix'in 18 Şubat 1861 yılında atanmasından sonra sürekli konsolos atanmasına devam edilmiştir. 21 Nisan 1914 yılında ilk Türk diplomat olarak Mehmet Remzi Bey bölgeye atanmış ve 14 Şubat 1916 yılında orada hayatını kaybetmiş, mezarı Johannesburg şehrindeki Braamfontein mezarlığında bulunmaktadır.⁹

Osmanlıların Afrika ile ilişkilerinde dini boyut da yer yer öne çıkmıştır. Örneğin Cape Town'daki Müslümanlar 1863 yılında dö-

nemin onursal konsolosu PE de Roubaix üzerinden Osmanlı devletinden imam talep etmişlerdir. Bölge İngiliz kontrolünde olduğu için Müslümanların talebi İngiltere kraliçesi üzerinden Osmanlı Devletine iletilmiştir. Dönemin Osmanlı sultanı bölgeye bir imam gönderilmesi emrini vermiş ve Ebubekir Efendi Cape Town'a gönderilmiştir. Ebubekir Efendi'nin bölgeye gelmesiyle beraber Osmanlı Devleti ve bölge Müslümanları arasında güçlü bağlar kurulmuştur. Bunu en iyi örneği Güney Afrika Müslümanlarının Hicaz demiryolu kampanyasına yaptıkları katkıdır. 1900-1997 arasında en az 366.551 pound toplayan Müslümanlar bu parayı İstanbul'a göndermiş,¹⁰ karşılığında ise katkıda bulunanlara iki yüzden fazla altın, gümüş ve bakır madalya dağıtılmıştır.¹¹ Geçmişte Efendi ailesinden bazı fertler siyasi hayata girmiş ve Güney Afrika'da aktif rol oynamışlardır. Güney Afrika'da Efendi soyadı halen yaygın olarak kullanılmakta olup aile fertlerinden bazıları Türkiye'ye dönmüş bazıları ise Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya göç etmişlerdir.¹²

İkinci dönem olarak adlandırdığımız 1923-1998 arası dönemde Türkiye-Afrika ilişkileri en alt düzeye inmiştir. Bunun temel sebepleri arasında her iki taraftaki sömürgeciliğe karşı mücadele gibi iç sorunlar ve onlara çözüm bulma çabaları önemli rol oynamıştır. Fakat her şeye rağmen soğuk savaş yıllarında Türkiye Afrika'ya yavaş yavaş ilgi göstermeye başlamış, fakat bu daha çok Kuzey Afrika ile sınırlı kalmıştır. Daha çok soğuk savaş mantığı ile bölgeye yaklaşan Türkiye yer yer tarihi ve sosyal gerçeklere karşı bir politika da izlemiştir. Örneğin 1956 yılında Cezayir'in bağımsızlığı konusunda BM Genel Kurulunda yapılan oylamada Türkiye'nin hayır oyu vermesi bir tarihi hata olarak anılmaktadır.¹³ Türkiye'nin Kuzey Afrika ile olan ilişkileri sınırlı da olsa 1970'lerdeki çok boyutlu dış politika çabaları çerçevesinde ekonomik ve siyasi anlamda gelişmeler göstermiştir; fakat Sahra-Altı Afrikası'na dönemin Türk dış politikasında hiç bir özel önem atfedilmemiştir. Her şeye rağmen Türkiye'nin Namibya ve Zimbabve'nin bağımsızlığında sınırlı da olsa rolü olduğu söylenebilir. Aynı şekilde 1957 yılında Gana bağımsızlığını kazandığı zaman Türkiye, Gana'yi tanımış ve elçilik açmıştır. 1950 ve 1960'lı yıllarda sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan tüm yeni Afrika devletlerini tanıyan Türkiye bunlarda diplomatik ilişkiler kurmuş-

tur.¹⁴ Bu çerçevede Türkiye'nin ilk resmi diplomatik şefliği, Lagos'ta 1956 yılında açılan konsolosluktur.¹⁵ Genel olarak bakıldığında Türkiye 1960 ve 1970'lerde siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler kurmak için az da olsa çaba göstermişse de hem bu çabaların uzun soluklu proje ve planlara dayanmadığını hem de Türkiye'nin Afrika'ya açılma konusunda ciddi olmadığını vurgulamak gerekir.

Afrika'da sömürgecilik sonrası dönemin başlamasıyla beraber ortaya çıkan fırsattan hem Türkiye yararlanamamış hem de ekonomik ve siyasi ilişkiler için bir temel oluşturulamamıştır. 1970'lerde Türkiye'nin Kıbrıs dolayısıyla yaşadığı sorunlar sonrasında uygulamaya çalıştığı çok boyutlu bir dış politika stratejisi olmasına rağmen, Afrika'nın Türk dış politikasında ilgi görmemesi sadece Türkiye'nin iç ve bölgesel sorunlarıyla açıklanamaz. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik olarak ancak 1998 yılında bir plan dizayn edebilmesinin en temel sebebi Afrika konusunda Türkiye'de yaşanan ciddi bilgi yoksunluğu¹⁶ ve bunun sonucu olarak Afrika'yla alakalı olarak nelerin yapılabileceği konusundaki ilgi ve strateji eksikliğidir. Türkiye-Afrika ilişkilerinde üçüncü dönem olarak adlandırdığımız ve halen devam etmekte olan süreç 1998 yılında Afrika Açılım Planı'nın kabul edilmesiyle başlamıştır. Fakat hem koalisyon hükümetleri hem de 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik kriz bu planın uygulanmasını 2002 yılı sonrasındaki AK Parti iktidarlarına kadar geciktirmiştir. Afrika Açılım Planı siyasi, ekonomik ve kültürel alanda ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda somut öneriler getirmekte ve üç yeni elçiliğin açılmasını öngörmekte; siyasi olarak üst düzey ziyaretler ve siyasi danışma mekanizmalarının kurulması yanında BM üzerinden Afrika'ya ekonomik yardımlar yapılmasını önermekte, ekonomik olarak çifte vergilendirmenin kaldırılması için anlaşmalar yapılmasını ve Afrika'dan Tarım, Sağlık, ve Ticaret bakanlarının ülkeye davet edilmesini öngörmekteydi. Kültürel ilişkileri geliştirmek için ise Afrikalı öğrencilere burs verilmesi ve Afrikalı akademisyen ve sanatçıların konferans ve festivallere davet edilmesi önermekteydi.¹⁷

Bu Plan AK Parti tarafından ciddiye alınmış ve özellikle Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) ve İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) gibi bir çok sivil top-

lum örgütünün de desteğiyle uygulanmaya konmuştur. AK Parti'nin Afrika'ya yaklaşımını önceki dönemlerden farklı kılan en temel yaklaşım, AK Parti'nin önceki dönemlerde var olan iki Afrika imajını yıkarak hem Kuzey Afrika'ya hem de Sahra-Altı Afrika'sına aynı ölçüde değer vermesi ve bu çerçevede tek bir Afrika tahayyülünü Türk dış politikasında oturtmaya çalışmasıdır. Bu açıdan bakılınca bugün artık Türkiye'de yapılan Afrika tartışmalarında klasik Sahra-Altı Afrika'sının negatif imajı yerini, siyasi ve ekonomik olarak işbirliği yapılabilecek potansiyel ülkeler topluluğuna bırakmıştır. AK Parti dönemindeki Afrika politikasını farklı kılan bir diğer neden ise, ilk defa Türk dış politikasında devlet ve sivil toplum örgütlerinin yan yana ve birlikte çalışması olmuştur.¹⁸ Özellikle işadamları örgütlenmeleri ve yardım kuruluşları için bu konu ön saflarda yer almaktadır. Ayrıca yeni ortaya çıkan Afrika Enstitüleri de buna yönelik olarak bilgi ve belge desteği vermeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin 2009 yılındaki Afrika politikasının detaylarına geçmeden önce kısaca 2009 öncesinde gelişen Türkiye-Afrika ilişkilerine değinmekte yarar vardır; çünkü 2009'daki gelişmeler birçok açıdan önceki yıllarda temeli atılan gelişmelerin devamı niteliğindedir. Türkiye ilk defa Cumhurbaşkanı Gül himayesinde 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında Türkiye-Afrika Zirvesi yapmış ve bu zirveye 50 Afrika ülkesinden üst düzey temsilciler katılmıştır. Sadece Lesotho, Mozambik ve Swaziland bu toplantıya temsilci göndermemiş, ancak Batı Sahra sorunundan dolayı Afrika Birliği (AfB) üyesi olmayan Fas toplantıya iştirak etmiştir. Bu toplantı sayesinde Türk liderler birçok üst düzey görüşmeler gerçekleştirmiş ve Türkiye'nin BM geçici üyeliği için destek istemiştir. Ticari olarak bu zirve sonrasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile Afrika Ticaret, Endüstri, Tarım ve Profesyonel Odalar Birliği ortak bir karar alarak Türkiye-Afrika Odasını kurmuş ve gelişen ticari ilişkilerin kurumasa temelini atmışlardır. Bir sonraki zirvenin 2013 yılında bir Afrika ülkesinde yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁹

Tablo 1: Türkiye'nin Afrika ile Ticareti (2001-2009)**İhracat** (Milyon \$)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kuzey Afrika	1.150	1.267	1.577	2.203	2.544	3.097	4.030	5.850	7.447
Sahra-Altı Afrikası	371	430	554	765	1.087	1.469	1.947	3.212	2.732
<i>Toplam</i>	<i>1.521</i>	<i>1.697</i>	<i>2.131</i>	<i>2.968</i>	<i>3.631</i>	<i>4.566</i>	<i>5.976</i>	<i>9.062</i>	<i>10.179</i>

İthalat (Milyon \$)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kuzey Afrika	2.115	2.138	2.519	3.231	4.212	4.878	3.616	5.267	3.542
Sahra-Altı Afrikası	704	558	820	1.589	1.835	2.526	3.168	2.503	2.158
<i>Toplam</i>	<i>2.819</i>	<i>2.696</i>	<i>3.338</i>	<i>4.820</i>	<i>6.047</i>	<i>7.405</i>	<i>6.784</i>	<i>7.770</i>	<i>5.700</i>

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

2005 yılında Türkiye, Afrika Birliği'nde gözlemci statüsünü elde etmiş ve Erdoğan 2007 AfB Zirvesine onur konuğu olarak davet edilmiştir. 2008 yılında AfB tarafından stratejik ortak ilan eden Türkiye, Mayıs 2008 yılında Afrika Kalkınma Bankasına üye olmuştur.²⁰ Türkiye'nin Afrika ile kurumsal ilişkilerinin gelişmesinin yanında ekonomik ilişkileri de ciddi şekilde gelişme göstermiştir. 2003 yılında 5.4 milyar dolar olan Türkiye'nin tüm Afrika ülkeleriyle ticareti 2008 yılında 16 milyar dolara çıkmıştır. Tablo 1'de de görülebileceği gibi dünyadaki ekonomik krize rağmen 2009 yılındaki ticari ilişkilerde çok ciddi bir gerileme olmamıştır.

Türkiye-Kuzey Afrika İlişkileri

Bu bölümde Kuzey Afrika'dan kasıt Cezayir, Libya, Moritanya, Fas ve Tunus'tur. Mısır hem Dışişleri Bakanlığının resmi sitesinde bu bölüm altında sınıflandırılmamış olduğundan hem de Orta Doğu bağlamında işlendiği için burada değinilmeyecektir. Genel olarak bakıldığında 2009 yılında Türkiye'nin Kuzey Afrika ile ilişkileri önceki yıllara göre siyasi ziyaretler açısından zayıf geçmiştir. Bunun temel sebeplerinden biri siyasi ilişkilerdeki dalgalanmaların yerinin belirli bir olgunluğa bırakmasıyla açıklanabilir. Başbakan veya devlet başkanı düzeyinde en son üst düzey ziyaret Fas ve Tunus'a Mart 2005'te

Başbakan Erdoğan tarafından yapılmıştır. Aynı şekilde Cezayir'e Mayıs 2006'da, Libya'ya ise en son 24 Kasım 2009 yılında başbakan düzeyinde ziyaret yapılırken, Moritanya'ya hiçbir resmi ziyaret yapılmamıştır.

Siyasi İlişkiler

Türkiye'nin Kuzey Afrika ile olan siyasi ilişkileri 2009 yılında Libya'ya yapılan ziyaret haricinde alt düzeylerde kalmıştır. Örneğin dönemin TBMM Başkanı Köksal Toptan Cezayir Ulusal Halk Meclisi Başkanı Abdülaziz Ziarı'nın davetlisi olarak Ocak ayında Cezayir'e gitmiş ve 11 Ocak'ta Cumhurbaşkanı Abdülaziz Bouteflika, Başbakan Ahmed Ouyahia, Millet Konseyi Başkanı Abdülkadir Bensalah ile bir araya gelmiştir. Toptan'ın Bouteflika ile görüşmesinden sonra iki ülkenin bölgesel ve uluslararası konularda ortak görüşe sahip olduğu ve ilişkilerin mükemmel düzeyde olduğunu vurgulanmıştır. Türkiye ve Cezayir arasındaki ticaret hacminin 4 milyar dolara çıktığı belirtilerek iki ülke ilişkilerinin geliştiğinin altı çizilmiş ve iki ülke arasındaki serbest ticaret anlaşmasının çok kolaylıkla imzalanabileceğine dair ortak görüş beyan edilmiştir.²¹ Ayrıca 25 Mart'ta Tunus'a resmi ziyarette bulunan Toptan, Tunus'un Türkiye'nin Afrika'ya açılan kapısı olduğunu vurgulamış ve Başbakan Muhammed Gannuci'yle görüşmüştür.²² Görüşmelerde ikili ilişkilerin yanısıra gerek bölgesel gerekse uluslararası alanda Türkiye ile Tunus'u ilgilendiren konular ele alınmış ve bu konularda iki ülkenin ortak tutuma sahip olmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.²³ Meclis başkanının yanı sıra meclisteki dostluk grupları da çeşitli ziyaretlerle ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu çerçevede 19 Ocak'ta Türkiye-Tunus Parlamentolararası Dostluk Grubu Tunus'ta temaslarda bulunmuş ve burada ikili ilişkilerin ve işbirliğinin geliştiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Filistin sorunu basta olmak üzere Akdeniz'de güvenliğin sağlanmasında iki ülkenin ortak görüşlere sahip olduğu vurgulanarak görüşmeler sırasında özellikle sanayi, ticaret, yatırım, ulaşım, sağlık, şehir planlamacılığı ve kültür alanlarındaki ilişkiler ele alınmıştır.²⁴

2009 yılında bölgeye yönelik olarak en önemli siyasi gelişme 24 Kasım 2009'da Başbakan Erdoğan'ın Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve Dış ticaretten Sorumlu devlet bakanı Zafer Çağlayan ile birlikte Libya'ya yaptığı ziyaretir.²⁵ Bu ziyaret 13 yıl aradan sonra Türkiye'den Libya'ya başbakan düzeyinde yapılan ilk resmi ziyaret olmuştur. Erdoğan iki gün süren temasları çerçevesinde Libya lideri Muammer Kaddafi ile de bir araya gelmiştir. Başbakan Erdoğan ve Libya Başbakanı Bağdadi Ali El Mahmudi'nin görüşmesinin ardından iki ülke arasındaki vize uygulamasının kaldırılmasına karar verilmiştir.²⁶ Türkiye-Libya İş Forumu'na da katılan Erdoğan, burada yaptığı konuşmasında gelecek yılın sonuna kadar Türkiye'nin kıtadaki büyükelçilik sayısının artacağına atıf yaparak Libya'nın söz konusu süreçte Türkiye'yi destekleyeceğine inandığını ifade etmiş ve Libya'nın Afrika'da çığır açan ve önemli bir rolü olduğunu altını çizmiştir.²⁷

Kuzey Afrika'dan Türkiye yapılan siyasi ziyaretlerin de 2009 yılında çok sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Fas Temsilciler Meclisi Başkanı Mustafa Mansouri TBMM Başkanı Toptan'ın daveti üzerine 10 Mart'ta Türkiye'ye gelmiş, Toptan ve Sağlık Bakanı Recep Akdağ ile görüşmüştür. Akdağ Fas'ın, Türkiye'nin Afrika'ya açılış kapısı olduğuna vurgulayarak sağlık alanında iki ülke arasındaki işbirliğinin yeniden başlatılacağını ifade etmiştir.²⁸ Mansouri ise Batı Sahra sorununa atfen, pozitif tarafsızlık olarak nitelendirdiği tutumuyla Türkiye'nin, Fas'ın toprak bütünlüğüne verdiği destekten dolayı teşekkür etmiştir. Mansouri ayrıca ülkesinin Türkiye'yi ilgilendiren konularda yapıcı tavır takındığını söylemiş ve Kıbrıs konusunda sorunun nihaî çözümüne kadar görüşmelerin devam etmesi gerektiğini uluslararası platformlarda dile getirdiklerini belirtmiştir.²⁹

2009 yılında Türkiye'nin kıtada ve uluslararası alanda etkinliğinin arttığını net bir şekilde gösteren ilginç bir gelişme de yaşanmıştır. Türkiye'de hemen hemen hiç bilinmeyen Batı Sahra sorunu³⁰ hakkında Cezayir Dışişleri Bakanlığı Polisario Komitesi Başkan Yardımcısı Büyükelçi Muhammet Beysat yaşanan son gelişmeler hakkında bilgi verme ihtiyacı hissederek Nisan ayında Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'nin BMGK, NATO ve G-20 üyeliğinin altını çizen Beysat, Türkiye'nin dış politikada önemli bir aktör olduğunu; bu yüzden de Türkiye'den bu konuda adaletli davranmasını istediklerini belirtmiş-

tir. Batı Sahra'nın doğal kaynak zengini olduğuna da dikkat çeken Beysat, sorunların çözülmesi durumunda Türkiye'ye ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine ağırlık vereceklerini ifade etmiş ve Türkiye'yi laik yapısıyla ve demokratikleşme süreci ile örnek aldıklarını vurgulamıştır.³¹

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Genel olarak bakıldığında Kuzey Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkilerin siyasi ilişkilere göre 2009 yılında ekonomik krizin etkilerine rağmen daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 2). 23 Nisan 2009'da dönemin Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen ile Libya Sanayi, Ekonomi ve Ticaretten Sorumlu Bakanı Muhammet Haveli serbest ticaret anlaşması ve sanayi bölgelerinde yatırım yapılmasıyla ilgili olarak bir sözleşme imzalamışlardır.³² Bu belge ile serbest ticaret bölgesinin kurulmasına ve Libya sanayi bölgelerinde yatırıma yönelik olarak ilk tur görüşmelerin Ankara'da Mayıs 2009 sonunda gerçekleşmesine, ikinci tur görüşmelerin ise Temmuz 2009 ortasında Trablus'ta yapılmasına karar verilmiştir. 12 Ağustos 2009'da Türkiye'yi ziyaret eden Libya Kamu İşleri Bakanı Muhammed Matuk, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ile bir araya gelmiştir. Çağlayan, orta vadede iki ülke arasındaki ticaret hacminin 10 milyar dolara çıkmasını umduğunu söyleyerek Türkiye ile Libya arasındaki dostane ilişkilerin ekonomik bağları kuvvetlendirmede kullanılması gerektiğine vurgu yapmıştır. 13 Ağustos'ta Başbakan Erdoğan tarafından kabul edilen Matuk, aynı tarihlerde düzenlenen Türkiye-Libya Ortak Ekonomik Komite toplantısına katılmıştır. 23 Temmuz 2009 tarihinde Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ve Matuk tarafından imzalanan Türkiye-Libya Ortak Ekonomik Komisyonu Protokolünde iki ülkenin serbest ticaret anlaşması imzalaması ve Libya'da iki ülke firmaları tarafından sanayi bölgelerinin kurulması görüşmelerinin Eylül 2009'a kadar bitirilmesi öngörülmüştü.³³ Ayrıca Afrika'da ortak yatırımı teşvik edecek çalışma grubu kurulmasına yönelik olarak ilk toplantının Ekim 2009'da yapılmasının yanında iki ülkenin orta ve küçük şirketleri arasında işbirliğinin artırılması kararlaştırılmıştır.³⁴

Tablo 2: Türkiye'nin Kuzey Afrika Ülkeleriyle Ticareti (2001-2009)

İhracat (Milyon \$)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Cezayir	422	515	574	807	808	1.021	1.232	1.614	1.782
Libya	68	166	255	338	385	490	644	1.075	1.800
Tunus	141	122	221	257	295	325	531	779	648
Fas	99	139	181	331	371	552	722	978	601
<i>Toplam</i>	<i>730</i>	<i>942</i>	<i>1.211</i>	<i>1.733</i>	<i>1.859</i>	<i>2.388</i>	<i>3.129</i>	<i>4.446</i>	<i>4.831</i>
İthalat (Milyon \$)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Cezayir	1.064	1.126	1.082	1.256	1.695	1.865	2.109	3.263	2.029
Libya	848	755	1.073	1.515	1.990	2.298	400	337	403
Tunus	73	72	99	101	118	151	230	365	235
Fas	39	69	77	106	144	174	199	361	235
<i>Toplam</i>	<i>2.024</i>	<i>2.022</i>	<i>2.331</i>	<i>2.978</i>	<i>3.947</i>	<i>4.488</i>	<i>2.938</i>	<i>4.326</i>	<i>2.902</i>

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

8 Ekim'de Libya'da temaslarda bulunan Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Trablus'ta yapılan Libya-Türkiye Ticaret ve Yatırım toplantısında³⁵ yaptığı açıklamada Libya'nın üretim ve yatırım merkezi haline getirilerek Türkiye ile Libya arasındaki ticaretin ve üçüncü ülkelere ihracatın arttırılabileceğini belirtmiştir. Libya ile çifte vergilendirmenin engellenmesinde, yatırımın teşvik edilmesinde ve serbest ticaret antlaşmasının imzalanmasında ilerlemeler kaydedildiğini ifade eden Çağlayan, önümüzdeki 5 senelik dönemde Libya'nın 100 milyar dolarlık yatırım hedefinden pay almayı hedeflediklerini ve Libya'nın Türk müteahhitlerine olan borcu konusunda 2009 sonuna kadar ilerleme kaydedileceğini ifade etmiştir.³⁶ 21 Ekim'de Cezayir'de de temaslarda bulunan Çağlayan, Cezayir Enerji Bakanı Şekip Halil ile görüşmüştür. İki ülke arasında enerji alanında işbirliğinin ele alındığı görüşme sonrasında Çağlayan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) Cezayir'de yeni bir ofis açacağını açıklamıştır. TPAO'nun Cezayir'de petrol arama, sondaj ve üretim çalışmalarında bulunduğunu; ileriki dönemde de söz konusu alanlarda ihalelere katılacağını söylemiştir. Çağlayan'ın ülkesine gerçekleştirdiği ziyaretten memnuniyet duyduğunu kaydeden Halil

ise, enerji alanındaki işbirliğine her zaman açık olduklarını belirterek 20 Aralık 2009'da uluslararası ihalelerin açılacağını ve bunları TPAO'nun kazanacağından umutlu olduğunu ifade etmiştir.³⁷

Resmi gelişme ve görüşmeler yanında TUSKON gibi çeşitli sivil toplum örgütleri de Afrika ile ticari ilişkilerin gelişmesine ciddi katkı yapmaktadırlar. Özellikle TUSKON tarafından düzenlenen ticaret köprüsü toplantıları birçok iş anlaşmasının imzalanmasına olanak sağlamıştır. Bu çerçevede 7 Kasım 2009'da TUSKON'un düzenlediği "Türkiye-Fas Ticaret ve Yatırım Köprüsü" vesilesiyle Fas'a giden Sanayi ve Ticaret Bakanı Nihat Ergün, Fas Sanayi Ticaret ve Yeni Teknolojiler Bakanı Ahmed Reda Chami ile görüşmüştür. Türkiye'nin tekstil, otomobil ve elektrikli ev aletleri alanında çok büyük ilerlemeler kaydettiğini vurgulayan Chami, başta otomotiv sektörü olmak üzere Türkiye'nin öncü olduğu alanlardaki yatırımları ülkesine çekmek istediklerine dikkat çekmiştir.³⁸ Bu görüşmenin muhtemelen enerji alanında da işbirliği imkanlarının önünü açabileceği ve bu konuda ortak çalışmalar yapıldığı kaydedilmiştir. Görüşmelerde Daha İnşaat, devlete bağlı Faslı bir şirketle Kazablanka yakınlarında bin 500 konutluk bir proje için ciddi adımlar atmıştır.³⁹

Türkiye-Sahra-Altı Afrika İlişkileri

Siyasi İlişkiler ve Yeni Elçilikler

Türkiye'nin Afrika açılımında kuşkusuz en büyük payı yıllardır ihmal edilen Sahra-Altı Afrika ülkeleri almıştır. Siyasi ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi için 2008 yılında Afrika kıtasında 15 yeni elçilik açılması kararı verilmişti. Bunlardan 8 tanesi 2009 yılında açılarak kıtadaki 8 ülkeye (Mali, Angola, Fildişi Sahilleri, Gana, Madagaskar, Nijer, Uganda ve Kamerun) Temmuz ayında ilk defa büyükelçi atanmıştır. Böylece daha önce 12 olan Türk büyükelçiliği sayısı 20'ye çıkmış oldu. Diplomatlarla ayrıca çevre devletlerin sorumluluğu da yüklenmiştir.⁴⁰ Bu yeni büyükelçilikler, Cumhuriyet tarihinde Afrika'ya tek seferde yapılan en büyük açılım olarak değerlendirilmektedir.⁴¹

2008 yılındaki gelişmeler ve 2009 yılında açılan yeni elçiliklerle beraber karşılıklı siyasi ziyaretlerin de arttığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 20-23 Şubat 2009 tarihlerinde Kenya ve Tanzanya'ya resmi ziyarette bulunmuştur. Bu, Türkiye adına ilk defa cumhurbaşkanı düzeyinde Sahra-Altı Afrika ülkelerine yapılan resmi bir ziyaret olmuştur. Devlet Bakanı Mustafa Sait Yazıcıoğlu, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ve TBMM Kenya ve Tanzanya Parlamentolararası Dostluk Gruplarının Başkanlarının yanı sıra 100'e yakın işadama Gül'e eşlik etmiştir.⁴² 20 Şubat'ta Kenya Devlet Başkanı Mwai Kibaki ile görüşen Gül, Türkiye-Afrika ilişkilerini geliştirmede ve farklı alanlara taşımada kararlı olduklarını; bunu da eşitlik ve dostluğa dayandıracaklarını vurgulamıştır. Kibaki de Gül'ün ziyaretini tarihi olarak nitelendirerek Türk işadamlarını ülkesindeki yatırımlarını arttırmaya çağırmıştır. Temaslar sonucunda sağlık ve sivil havacılık alanında iki işbirliği anlaşması imzalanmış, sağlık alanında ikili ilişkilerin artırılması ve resmî pasaportlarda karşılıklı olarak vize uygulamasının kaldırılmasına karar verilmiştir. Gül'ün ziyaretiyle birlikte, THY'nin Nairobi'ye direkt uçuşları da başlamıştır. 21 Şubat'ta Kenya Başbakanı Raila Odinga'yı kabul eden Gül, Odinga ile İş Formuna katılmıştır.⁴³ Gül burada Türkiye ve Kenya arasındaki ticaret hacminin 250 milyon dolara ulaştığını vurgulamış ve gıda kıtlığı ile mücadele eden Kenya'ya yardım amacıyla Dünya Gıda Programı'na Türkiye'nin 1 milyon dolar yatırdığını ve bu tip yardımların devamının geleceğini açıklamıştır. Gül ayrıca, gelişmiş ülkeleri ve uluslararası örgütleri kıtanın sorunlarıyla mücadelede daha fazla yardıma bulunmaya davet etmiştir. Türkiye'nin BMGK geçici üyesi olduğunu hatırlatan Gül, Afrika'nın çoğu ülkesinin Türkiye'yi desteklediğini ve Türkiye'nin BM'de Afrika'nın sesi olacağını söylemiştir.⁴⁴ Odinga da iki ülke arasındaki işbirliğinin Kenya'nın Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni gerçekleştirmede yardımcı olacağını kaydetmiştir.⁴⁵

Kenya'daki temaslarının ardından Tanzanya'ya geçen Gül, Türk-Tanzanya İş Forumu'na katılarak Türkiye'nin Tanzanya'ya daimi büyükelçilik açmasıyla iki ülkenin birbirine daha da yakınlaşacağını ifade etmiştir. Türk ve Tanzanyalı işadamlarının ortaklıklar kurmasını isteyen Gül, başta inşaat ve turizm alanları olmak üzere Türk

girişimcilerin faal olduğu alanlarda işbirliği imkanları oluşturulabileceğini belirtmiştir. Tanzanya Ticaret Bakanı Mary Nagu da konuşmasında, 2008 yılında İstanbul'da yapılan Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nin ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkilerin gelişmesi açısından son derece yararlı olduğuna değinerek Tanzanya ekonomisinin son yıllarda büyüme kaydettiğini, enflasyonla mücadelede olumlu sonuçlar alındığını dile getirmiştir. Türk yatırımcıları Tanzanya'ya keşfetmeye çağırarak Nagu, hükümet olarak gerekli desteği sağlamaya hazır olduklarını ifade etmiştir.⁴⁶

6-10 Nisan'da Sudan'ın başkenti Hartum'da gerçekleşen 11. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) toplantısına katılan Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehdi Eker aralarında dış ticaret ve serbest bölge, gümrük, yatırım ve istihdam, turizm ve kurumsal altyapının da bulunduğu 17 alanda görüşmeler yapıp anlaşmalar imzalamıştır. KEK toplantısında ayrıca Türkiye ile Sudan arasında tercihli ticaret ve serbest ticaret anlaşmasının imzalanması kararlaştırılmıştır.⁴⁷

2009 yılında Türkiye'den Afrika'ya yapılan üst düzey ziyaretlerin yanında, Afrika'dan da Türkiye'ye üst düzey çeşitli ziyaretler olmuştur. 16 Ocak 2009'da Türkiye'ye gelen Cibuti Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Guelleh'in ziyareti iki ülke arasında cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk resmi görüşme olmuştur.⁴⁸ Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikaları çerçevesinde kıta ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye önem verdiğini belirterek ziyaretin iki ülke ilişkileri için dönüm noktası olduğunu ve ilişkilerin gelişmesine ve işbirliğinin artmasına yönelik fırsatlar açacağını ifade etmiştir. Cibuti Cumhurbaşkanı Guelleh ise, Türkiye'yi ülkesine yatırım yapmaya çağırarak ülkesinin büyük ve küçük sanayi yatırımları ve faaliyetleri için önemli potansiyele sahip olduğunu söylemiştir.⁴⁹

3 Şubat'ta Sudan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Muhammed Osman Taha, Türkiye'de resmî temaslarda bulunmuş, Başbakan Erdoğan ve TBMM Başkanı Toptan ile yaptığı görüşmelerde ekonomik ve siyasi ilişkiler, iki ülkeyi ilgilendiren konuların yanı sıra Darfur sorununu ele alınmıştır.⁵⁰ 21 Temmuz'da Türkiye'de resmî temaslarda bulunan Sudan Sağlık Bakanı Hasan Ebu Aisha Hamid ise Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ile bir araya gelmiş ve gerçekleşen görüşmenin

ardından iki ülkenin işadamları arasında tıbbi cihaz ve veterinerlik ilaçlarıyla ilgili toplam 27 milyon dolar değerinde iki anlaşma imzalanmıştır.⁵¹ Bu arada TBMM Dışişleri Komisyonu, aralarında Sudan-Türkiye sağlık anlaşmasının da bulunduğu Arap ülkeleri ile ilgili anlaşmaları 6 Şubat'ta kabul etmiştir. Anlaşmaya göre, her yıl 100 Sudanlı hasta Türkiye'de tedavi görecektir ve Türkiye'nin Sudan'da kurduğu Sahra Hastanesi kalıcı hale getirilecektir. Türkiye'nin Sudan'a sağlık personeli ve ilaç yardımında bulunmasının yanı sıra Sudanlı doktorlara da eğitim verilecektir.⁵²

Şubat başında Türkiye'de resmî temaslarda bulunan Etiyopya Dışişleri Bakanı Seyoum Mesfin, Dışişleri Bakanı Ali Babacan ve Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ile görüşmüştür. Görüşmede ikili konuların yanı sıra Somali, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Sudan'daki gelişmeler ele alınmıştır.⁵³ 17 Nisan'da Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Şeyh Ahmet, Cumhurbaşkanı Gül ile bir araya gelmiştir. Somali'nin stratejik konumuna dikkat çeken Gül, ülkede yaşanan sorunların bölge ülkelerini ve dünyayı olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Korsancılıkla mücadelenin önemli olduğunu belirten Gül, Türkiye'nin Somali'ye her türlü yardımda ve destekte bulunacağını kaydederek güvenlik güçlerinin kurulması ve eğitiminde, Somali halkına insani yardım yapmada Türkiye'nin destek vereceğini ifade etmiştir. Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Ahmet ise, uzun yıllar yaşanan iç savaştan sonra Somali'de olumlu yönde gelişmelerin ve ilerlemelerin yaşandığını belirterek korsan faaliyetlerinden büyük üzüntü duyduklarını ve Türkiye'nin ve uluslararası toplumun desteğini beklediklerini dile getirmiştir.⁵⁴ Heyetler arası görüşmeler sonrasında ise TİKA'dan sorumlu Devlet Bakanı Said Yazıcıoğlu ile Somalili Bakan teknik işbirliği alanında anlaşma imzalamışlardır.⁵⁵

2008 yılında iki defa Türkiye'yi ziyaret eden Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir 7-9 Kasım tarihlerinde gerçekleşen İslam Konferansı Örgütü'nün 25. Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komite Toplantısı'na davet edilmiş fakat toplantıya katılmaktan son anda vazgeçmiştir. Darfur sorunu nedeniyle iç ve yabancı basında bir hayli yer tutan bu ziyaret çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Avrupa Birliği'nden El-Beşir'in davet edilmesi için tepki gelmiş ve Türkiye'den daveti yeni-

den düşünmesini istemiştir. Bu istek Cumhurbaşkanı Gül tarafından tepki ile karşılanmış ve müdahale olarak değerlendirilmiştir.⁵⁶ El-Beşir'in ziyaretinin özel olmadığını, çok taraflı bir görüşmenin parçası olduğunu ifade eden Gül, herkesin bu gerçeğe bağlı kalarak değerlendirmede bulunması gerektiğini kaydetmiştir. Başbakan Erdoğan da Darfur'u ziyaret ettiğini; burada soykırımın gerçekleştiğine dair herhangi bir işaret görmediğini söyleyerek "Bir Müslüman soykırım yapamaz. Varsa böyle bir şey, tespit etmemek mümkün değil" demiştir.⁵⁷ Erdoğan ayrıca Darfur'da soykırım gerçekleşseydi bu konuyu El-Beşir ile rahatlıkla konuşabileceklerini ifade ederek iddiaları reddetmiştir.⁵⁸

Ziyaretin iptal edilmesiyle ilgili Sudan'dan ise farklı açıklamalar gelmiştir. Sudan devlet haber ajansından 8 Kasım günü konu ile ilgili yapılan açıklamada, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi ile Bütünleyici Barış Anlaşması'na dair anlaşmazlıklar sebebiyle ziyaretin gerçekleştirileceği belirtilerek El-Beşir'in Gül'ü telefonla arayıp davet için teşekkür ettiği ve gelemeyeceği için de özür dilediği ifade edilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı'nın Avrupa ve Avrasya İşlerinden Sorumlu Yardımcısı Philip Gordon ise bir açıklama yaparak Türkiye'den Sudan Hükümeti'ne ABD ve Avrupa'nınkine benzer bir mesaj vermesini umduklarını kaydetmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ian Kelly, Darfur'da meydana gelen olaylarda yönetimin sorumluluğu olduğunu belirtmiş ve El-Beşir ile ikili görüşme yapmaları durumunda Türk yetkililerden söz konusu sorumluluğu ve Darfur sorununu gündeme getirmelerini beklediklerini vurgulamıştır.⁵⁹

2009 yılında Türkiye ayrıca çeşitli uluslararası platformlarda Afrikalı liderlerle görüşmeler yaparak hem ikili ilişkilerin geleceği üzerine fikir alışverişinde bulunmuş hem de yeni işbirliği adımlarını atmıştır. Örneğin Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Eylül ayında 64. dönem BM Genel Kurulu toplantıları öncesinde New York'taki temasları çerçevesinde 23 Eylül'de Gana, Kamerun ve Tanzanya Dışişleri Bakanlarıyla görüşmüştür.⁶⁰ Başbakan Erdoğan'la birlikte BM Genel Kurulu'nda düzenlenen İklim Değişikliği Zirvesi'ne katılan Davutoğlu, basına kapalı olarak gerçekleştirilen ikili temaslarından ilkinin Türkiye'nde, Ganalı Bakan Muhammed Mumini ile yapmış ve daha sonra Kamerun Dışişleri Bakanı Henri Eyebe Ayissi ve Tanzan-

ya Dışişleri Bakanı Kamillius Membe ile ayrı ayrı görüşmüştür. Davutoğlu ile Mumini görüşmesinde, Türkiye'nin Gana'da büyükelçilik açma hazırlığında olduğu ve iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması konusunda sürecin hızlandırılmasının yararlı olacağı vurgulanmıştır. Davutoğlu'nun Tanzanya Dışişleri Bakanı Kamillius Membe ile yaptığı görüşme de Somali konusunun da ele alındığı Tanzanyalı bakanın Türkiye ile Somali konusunda stratejik ortaklığa hazır olduklarını vurguladığı belirtilmiştir. Görüşmede ayrıca Somali sorununun çözümüne yönelik iki ülkenin yakın çalışmasına karar verilmiştir. Ganalı bakan Mumuni'nin Türk inşaat sektörünü çok başarılı bulduklarını söylediği görüşmede Davutoğlu, TİKA'nın faaliyetleriyle ilgili Ganalı bakana bilgi vererek ve istemeleri halinde Ganalı diplomatların Dışişleri Bakanlığı Akademisi'nde eğitim alabileceklerini kaydetmiştir. Daha sonra Kamerun Dışişleri Bakanı Henri Eyebeye Ayissi ile Davutoğlu arasında geçen görüşmede, iki ülke arasındaki ticaretin arttırılması için çifte vergilendirmenin önlenmesi ve serbest ticaret anlaşmalarının kabul edilmesi gibi yasal düzenlemeler üzerinde durulmuş ve istek halinde Kamerunlu diplomatlara da Bakanlık Akademisi'nde eğitim verilebileceğini belirtmiştir.⁶¹

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Şubat ayındaki Cumhurbaşkanı Gül'ün Afrika çıkarması küresel kriz sebebiyle ihracat pazarları daralan Türk işadamlarına yeni açılımlar sağlamıştır. Ziyaret kapsamında Afrikalı ve Türk, bine yakın işadamların karşılıklı görüşmeleri sonucu 500 milyon dolarlık ticarî anlaşmaya imza atılmıştır. Kenya ve Tanzanya ziyaretinde kurulan temaslarda Türk firmaları 200 milyon dolarlık askerî konut, 55 milyon dolarlık hastane ve 78 kilometrelik yol yapımını üstlenmiştir. Ziyareti değerlendiren Türkiye İhracatçılar Meclisi Başkanı Mehmet Büyükekşi, Türkiye'nin alternatif pazarlara ihtiyacının hızla arttığı bir ortamda Afrika'yla ticarî işbirliğinin son derece önemli olduğunu söylemiştir.⁶²

Tablo 3: Türkiye'nin Bazı Sahra-Altı Afrikası Ülkeleriyle İhracatı (2001-2009)

İhracat (Milyon \$)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Güney Afrika	78	88	122	191	316	599	654	1.239	867
Nijerya	70	63	67	81	99	84	134	281	258
Sudan	55	60	64	89	146	217	180	235	248
Kenya	11	9	14	18	51	86	99	234	71
Angola	9	12	14	23	27	45	48	183	152
Nijer	1	1	3	4	4	4	12	16	11
Senegal	14	20	27	26	35	41	66	91	96
Gambiya	4	7	11	15	11	12	18	18	21
Gine	5	7	8	8	13	17	19	27	14
Sierra Leone	2	2	5	7	6	7	11	16	16
Liberya	9	3	20	47	48	10	101	159	172
Fildişi Sahilleri	9	16	15	15	27	30	33	40	60
Gana	18	23	37	32	32	33	85	101	73
Togo	2	9	3	7	6	9	13	18	32
Kamerun	9	16	20	22	17	15	25	33	51
Ek. Ginesi	1	1	1	3	5	11	10	15	21
Gabon	2	5	3	4	5	7	23	14	14
Kongo Cum.	4	7	6	10	16	15	20	29	15
Etiyopya	33	33	51	78	110	92	146	164	229
Cibuti	7	4	6	9	8	11	46	41	43
Tanzanya	3	4	6	8	24	28	31	53	56
Mozambik	1	1	5	5	7	9	15	19	25
Madagaskar	3	5	6	12	10	9	11	23	20
Mauritius	2	2	3	5	6	9	23	31	19
Toplam	352	398	517	719	1.029	1.400	1.823	3.080	2.584

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Krizden çıkış için yeni pazarlara yönelen işadamlarının Afrika açılımı 2009 yılında çeşitli sivil toplum örgütlerinin önderliğinde devam etmiştir. 26 Nisan'da TUSKON çatısı altındaki derneklere üye 120 Türk işadamı ülkedeki yatırım imkanlarını araştırmak üzere Senegal'e çıkarma yapmış ve Senegal Cumhurbaşkanı Abdoulaye Wade ile görüşmüştür. Ülkesine yönelik Türk ilgisinden büyük memnuniyet duyan Cumhurbaşkanı, başkentteki 150 bin metrekarelik bir alanı yatırımlarda kullanılmak üzere Türk işadamlarına hibe etmiştir.⁶³ Açılışını Başbakan Erdoğan'ın yaptığı ve TUSKON tarafından 1-7 Haziran tarihleri arasında düzenlenen Dünya Ticaret Köprüsüne 135 ülkeden 2 bin 300 işadamını katılmıştır. Bunların 600'ü Afrika'dan gelen işadamlarından oluşmuştur.⁶⁴ Ayrıca TUSKON 30 Haziran'da Afrika kıtasındaki 19 ülkenin üye olduğu Doğu ve Güneydoğu Afrika Ortak Pazarı (COMESA) ile birlikte İstanbul'da "Yatırım Tanıtım Toplantısı" gerçekleştirmiştir. Birliğin yetkilileri, üye 19 ülkenin potansiyeli hakkında bilgi vermiş ve toplantıya heyet başkanı sıfatıyla COMESA Koordinatörü Kenya Ticaret Bakanı Amos Kimunya katılmıştır, Özellikle "mineral, tarım, ziraat, imalat ve turizm alanlarında büyük işbirliği imkanları mevcut. Bölgeye yatırımı düşünen Türk işadamları için elimizden gelen kolaylığı sağlarız" diyen Kimunya Türk yatırımcıları Afrika'ya davet etmiştir.⁶⁵ 28 Ağustos-6 Eylül 2009 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası İzmir Fuarı'nın onur konuğu olarak Etiyopya davet edilmiştir. Fuar katılan Etiyopya'nın Ticaret ve Endüstri Bakanı Girma Birru, açılış töreninde yaptığı konuşmasında onur konuğu seçilmelerinden dolayı teşekkür ederek iki ülke arasındaki ticaret hacminin 27 milyon dolara ulaştığını ifade etmiştir.⁶⁶

Tablo 4: Türkiye'nin Bazı Sahra-Altı Afrikası Ülkeleriyle İthalatı (2001-2009)

İthalat (Milyon \$)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Güney Afrika	346	212	336	1.007	1.260	1.794	2.173	1.503	1.104
Nijerya	229	182	224	195	235	381	494	522	605
Sudan	2	13	8	13	8	8	9	10	8
Kenya	4	3	2	2	2	4	13	13	6
Angola	1	1	1	1	10	27	1	17	9
Nijer	1	1	1	1	1	1	2	3	1
Senegal	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Gambiya	1	-	1	-	1	-	1	0	1
Gine	1	1	1	1	1	1	1	7	1
Sierra Leone	1	-	-	1	1	2	2	3	3
Liberya	8	20	6	25	12	3	1	4	2
Fildişi Sahilleri	18	33	44	62	34	44	87	119	91
Gana	36	40	96	81	74	58	42	47	103
Togo	3	3	5	5	3	3	1	6	1
Kamerun	7	13	21	35	36	26	53	26	22
Ek. Ginesi	1	1	2	3	6	34	46	2	1
Gabon	8	8	9	19	23	15	24	28	12
Kongo Cum.	2	4	7	13	14	16	15	18	7
Etiyopya	1	8	21	19	31	24	43	40	36
Cibuti	1	-	1	1	1	1	1	1	1
Tanzanya	1	4	5	11	11	16	12	15	12
Mozambik	1	2	1	7	13	15	19	11	67
Madagaskar	1	1	1	2	1	2	2	2	3
Mauritius	1	2	3	9	10	6	9	11	7
Toplam	676	553	797	1.514	1.789	2.482	3.038	2.410	2.105

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Türkiye'nin Güney Afrika ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla Dış Ticaret'ten sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan kalabalık bir işadamı heyetiyle beraber 4-7 Kasım 2009 tarihleri arasında bu ülkeyi ziyaret etmiştir.⁶⁷ Bununla birlikte Expotim'in organize ettiği ve

İstanbul Sanayi Odasının (İSO) desteklediği 2. Türk İhraç Ürünleri Fuarı 12-15 Kasım tarihlerinde yüz kadar şirketin katılımıyla Senegal'in başkenti Dakar'da yapılmıştır. Fuarın tanıtımı dolayısıyla düzenlenen basın toplantısında konuşan İSO Genel Sekreter Yardımcısı Haktan Akın, Afrika ülkelerinin Türkiye'nin sanayisi açısından önemli potansiyele sahip olduğunu belirterek, İSO olarak, 2009'da Afrika ülkelerine yönelik dış ticaretin geliştirilmesine önem verdiklerini, Senegal'in de hedef ülkelerden biri olduğunu söylemiştir. Senegal'in Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Nicolas Nyouky de Senegal hakkında bilgi vererek iki ülke arasında yapılan ticaret anlaşması sonrasında ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin arttığını belirtmiş ve Senegal'in balıkçılık, tarım ve gıda endüstrisi, turizm, su sporları, golf, yelken, bilgi teknolojileri sektörlerinde yatırım ihtiyacı bulunduğuna işaret etmiştir.⁶⁸

Güvenlik, Afrika'nın Kalkınması ve Sivil Havacılık

2009 yılında ticari ve siyasi gelişmelerin yanı sıra güvenlik ve Afrika'nın kalkınması gibi konular da Türkiye-Afrika ilişkilerinde önemli başlıklar haline gelmiştir. Özellikle Aden Körfezi'ndeki korsancılık faaliyetleriyle mücadelede Türkiye aktif rol almaya başlamıştır. TCG Giresun Fırkateyni, BM Güvenlik Konseyi kararıyla oluşan Birleşik Görev Kuvveti'ne katılmıştır.⁶⁹ 4 aylık görevine 25 Şubat'ta başlayan Giresun Fırkateyni, korsanlar ve silahlı soygun yapanlara karşı kara operasyonuna katılmayacak ve görev alanları içerisinde bulunan Türk ticaret ve askerî gemilerine refakat ederek koruma sağlayacaktı. Haziran ayında görev süresi dolan fırkateynde 32'si subay, 150'si astsubay, 9'u uzman erbaş ve 72'si erbaş-er olmak üzere 263 personel görev yapıyordu.⁷⁰ Görev süresinin dolması üzerine Giresun Fırkateyni'nin Haziran sonunda Türkiye'ye dönmesinde sonra, 19 Haziran'da korsanlarla mücadele etmek için bu defa Gediz Fırkateyni Aden Körfezi'ne gönderilmiştir. Gediz Fırkateyninde 28 subay, 156 astsubay, 10 uzman erbaş ve 72 erbaş ile er görevlendirilmiştir.⁷¹ Eylül'e kadar bölgede kalan Gediz Fırkateyni'nin görev süresinin dolması sonrasında ise TCG Gökova Fırkateyni, korsanlarla mücadele etmek için Somali açıklarına gitmiştir. Aden Körfezi'nde

5,5 ay yani Şubat 2010'a kadar görev yapan fırkateynde 30'u subay, 158'i astsubay, 79'u er ve erbaş olmak üzere toplam 267 personel bulunuyordu.⁷²

Afrika'nın kalkınması konusunda Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri genellikle Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) üzerinden kurulmakta ve Türk resmi yardımları hep TİKA üzerinden gitmektedir. TİKA'nın 2009 yılında Afrika'daki faaliyetlerini özetlemeden önce TİKA'nın kurumsal olarak kıtaya açılımı hakkında kısa bir bilgi vermekte fayda vardır. TİKA ilk olarak 2005 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Adaba'da ilk ofisini açarak Afrika'daki faaliyetlerine başlamıştır. Bunu daha sonra 2006 ve 2007 yıllarında Hartum (Sudan) ve Dakar (Senegal)'da yeni ofisler açılarak çalışmaların genişletilmesi takip etmiştir. TİKA tüm kıtada bu ofisler üzerinden 37 ülkeye hizmet vermekte ve projeler yapmaktadır. TİKA projeleri genellikle uzun dönemli kalkınmaya katkı yapma amacı taşımakta ve teknik yardım ve tarımsal kalkınma ağırlıklı olmaktadır.⁷³ Bu çerçevede TİKA, insanların büyük bölümünün günlük 2 doların altında bir gelirle yaşamaya çalıştığı ve dünyanın en yoksul 49 ülkelerinden olan Burkina Faso, Cibuti, Etiyopya, Gine, Gine Bissau, Mali, Senegal, Komor Adaları, Madagaskar, Tanzanya, Kenya, Rwanda ve Uganda'da Afrika Tarımsal Kalkınma Programını uygulamaya başlamıştır. Türkiye, TİKA ve Tarım Bakanlığı işbirliğiyle yürütülen bu proje sayesinde, tarımsal sulama, bitkisel üretim (pamuk, sebze, meyve, bahçecilik, buğday, mısır vs.), tarımsal-hayvancılık mekanizasyon, hayvan yetiştiriciliği, balıkçılık, gıda teknolojisi ve hayvan hastalıkları ile mücadele konularında uzun süreli eğitimlere katılacak ve ülkelerinde uygulanacak tarımsal projelerde yeni uzmanların yetişmesine katkı sağlayacaktır.⁷⁴ 2009 Şubat ayında başlayan bu proje halen devam etmektedir. Ülkelerin tamamına insani ve teknik yardım yapan TİKA, bu çerçevede Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile müşterek olarak Türk-Sudan Tarımsal İşbirliği Programını yürütmektedir. Programla, yaklaşık 250 Sudanlı ziraat mühendisi ve veteriner hekimin Türkiye'de, tarımsal sulama, bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliği konularında eğitim alması, Sudanlı uzmanların kendi topraklarını işletebilen ve kendi kaynaklarını yönetebilen bilgi ve beceriyi kazanmış uzmanlar olması amaçlanmaktadır.⁷⁵

Kalkınma projeleri yanında Türkiye, küçük de olsa ekonomik katkılarla kıtadaki kurumsal yapıları da desteklemektedir. Bu çerçevede AfB'nin 2009 bütçesine 500.000 ABD doları katkıda bulunarak Ağustos 2008'de İstanbul'da gerçekleşen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi sonrasında Türkiye'nin AfB ile ilişkilerini sıkılaştırmaya devam ettirmede ciddi olduğunu göstermiştir. Yardımı Türkiye'nin Etiyopya Büyükelçisi Ali Rıza Çolak, AfB Barış ve Güvenlik Komisyonu Başkanı Jean Ping'e teslim etmiştir.⁷⁶

Siyasi ve ticari ilişkilerin gelişmesiyle beraber sivil havacılık gibi çeşitli alanlarda da Türkiye-Afrika ülkeleri ile ilişkilerini çeşitlendirmiştir. 2009 yılında bu çerçevede gerçekleşen en önemli olay Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'nün ev sahipliğinde 15-17 Haziran'da İstanbul'da gerçekleştirilen Afrika Sivil Havacılık Örgütü Konferansı (AFCAC) sonrasında Türkiye'nin 9 Afrika ülkesi ile ikili havacılık anlaşması imzalamasıdır. Konferans çerçevesinde, Mali, Gambiya, Somali ve Komorlar Birliği ile ikili hava ulaştırma anlaşması imzalanmış, Uganda, Zambiya, Fildişi Sahilleri, Çağ ve Togo ile Eylül ayında imzalanmak üzere ön mutabakat sağlanmıştır.⁷⁷ Afrika'ya açılım çerçevesinde daha önce de 12 Afrika ülkesi ile ikili hava ulaştırma anlaşması imzalanmıştı. Eylül ayında mutabakat sağlanan Afrika ülkeleriyle Türkiye'nin ikili hava ulaştırma anlaşması bulunan Afrika ülkelerinin sayısı 21'e yükselmiş oldu. Ayrıca Ekim 2009'da Demokratik Kongo Cumhuriyeti Ulaşım ve İletişim Bakanı'nın yaptığı açıklamaya göre, Demokratik Kongo ile Türkiye arasında bir hava trafiği sözleşmesinin yakın zamanda imzalanacağıdır.⁷⁸

Sonuç

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri çok eskilere kadar gitmesine rağmen modern dönemdeki ilişkilerin tarihi yenidir. 1998 sonrasında başlayan Afrika'ya açılma süreci 2005 sonrasında hızlanmış ve karşılıklı ticari ve siyasi ilişkiler artmıştır. 2009 yılındaki gelişmeler önceki yıllardaki gelişmelerin bir nevi devamı şeklinde olmuştur. Ekonomik ve siyasi göstergelere bakıldığında ticari ilişkilerin hemen hemen tüm Afrika ülkeleriyle artmakta olduğu söylenebilir. Ayrıca 2009 yılında yeni açılan 8 elçilik Türkiye'nin Afrika ilişkilerine yeni

bir dinamizm kazandırmak için önemli bir adım olmuştur. Özellikle hem bilgi hem de doğrudan bağlantı eksikliği göz önünde bulundurulduğunda bu yeni elçilikler önümüzdeki yıllarda Afrika ile ilişkilerin artırılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Ticari, siyasi ve diğer alanlardaki olumlu gelişmelere rağmen Türkiye-Afrika ilişkilerinde hala varlığını koruyan en temel sorun bilgi eksikliğidir. Gerek üniversitelerdeki Afrika üzerine çalışan uzman ve akademisyen sayısının son derece sınırlı oluşu, gerekse hemen hemen hiçbir Türkçe kaynağın olmaması önümüzdeki dönemde üzerine gidilmesi gereken en temel sorundur. Aynı şeyi Afrika kıtası için de söylemek mümkündür. Özellikle Sahra-Altı Afrikası'nda Türkiye ile ilgili bilgi ve belge eksikliği o bölgedeki ülkelerin Türkiye'ye yer yer şüphe ile bakmasına ve Türkiye'nin iyi niyetli politikalarını yanlış yorumlayabilmesine yol açmaktadır. Öğrenci ve akademik değişimi, bu sorunu uzun vadeli çözmenin en kolay yoludur. Türkiye'deki üniversitelerde Afrika konusuna öğrencilerin ilgi duymasını sağlamak açısından Afrika ile ilgili festival, konferans ve konser gibi çeşitli alanlarda organizasyonların yapılması Türkiye'nin Afrika politikasının sosyal altyapısını oluşturmak için önemlidir.

Son olarak, yıllardır Türkiye'de var olan iki Afrika imajının yıkılıp yerine potansiyel işbirliği yapılabilecek tek bir Afrika imajının yerleşmeye başladığı son dönemde, Afrika'ya siyasi ve ticari ilginin devam etmesi bu algı dönüşümünün kalıcı olabilmesi için elzemdir. 2009 yılı bu açıdan önemli katkılar yapmış olup sonraki yıllardaki ilişkilerin altyapısına da önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin Afrika Politikası 2009 Kronolojisi

- 11 Ocak** TBMM Başkanı Köksal Toptan Cezayir'i ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Abdülaziz Bouteflika, Başbakan Ahmed Ouyahia, Millet Konseyi Başkanı Abdülkadir Bensalah ile bir araya gelmiştir.
- 16 Ocak** Cibuti Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Guelleh Türkiye'yi ziyareti etmiştir.
- 3 Şubat** Sudan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Muhammed Osman Taha, Türkiye'de resmî temaslarda bulunarak Başbakan Erdoğan ve TBMM Başkanı Toptan ile bir araya gelmiştir.

- 20-23 Şubat** Cumhurbaşkanı Gül, Devlet Bakanı M. Sait Yazıcıoğlu, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ve TBMM Kenya ve Tanzanya Parlamentolararası Dostluk Gruplarının Başkanları ve 100'e yakın işadamı ile birlikte Kenya ve Tanzanya'ya resmi ziyarette bulunmuştur.
- 10 Mart** Fas Temsilciler Meclisi Başkanı Mustafa Mansouri TBMM Başkanı Toptan'ın daveti üzerine Türkiye'ye gelmiş ve Toptan ile Sağlık Bakanı Recep Akdağ ile görüşmüştür.
- 25 Mart** TBMM Başkanı Toptan Tunus'u ziyaret ederek Başbakan Muhammed Gannuci'yle görüşmüştür.
- 6-10 Nisan** Sudan'ın başkenti Hartum'da gerçekleşen 11. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu toplantısına Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehdi Eker katılmıştır.
- 17 Nisan** Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Şeyh Ahmet Cumhurbaşkanı Gül ile bir araya gelmiştir.
- 23 Nisan** Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen ile Libya Sanayi, Ekonomi ve Ticaretten Sorumlu Bakanı Muhammet Havei serbest ticaret anlaşması ve sanayi bölgelerinde yatırım yapılmasıyla ilgili olarak bir sözleşme imzalamışlardır.
- 21 Temmuz** Türkiye'de resmî temaslarda bulunan Sudan Sağlık Bakanı Hasan Ebu Aisha Hamid, Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ile bir araya gelmiştir.
- 12 Ağustos** Türkiye'yi ziyaret eden Libya Kamu İşleri Bakanı Muhammed Matuk, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ile bir araya gelmiştir.
- 23 Eylül** Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 64. dönem BM Genel Kurulu toplantıları öncesinde New York'taki temasları çerçevesinde Gana, Kamerun ve Tanzanya Dışişleri Bakanlarıyla görüşmüştür.
- 8 Ekim** Libya'da temaslarda bulunan Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Trablus'ta Libya-Türkiye Ticaret ve Yatırım toplantısına katılmıştır.
- 4-7 Kasım** Dış Ticaret'ten sorumlu Devlet Bakanı Çağlayan Güney Afrika'yı ziyaret etmiştir.
- 7 Kasım** TUSKON'un düzenlediği "Türkiye-Fas Ticaret ve Yatırım Köprüsü" vesilesiyle Fas'a giden Sanayi ve Ticaret Bakanı Ni-

hat Ergün, Fas Sanayi Ticaret ve Yeni Teknolojiler Bakanı Ahmed Reda Chami ile görüşmüştür.

24 Kasım Başbakan Erdoğan, Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve Dış ticaretten Sorumlu devlet bakanı Çağlayan ile birlikte Libya'yı ziyaret etmiştir.

Notlar

- 1 Bkz. Ali Babacan, **Speech to the Group of African Countries**, New York, 24 Temmuz 2008, <http://africa.mfa.gov.tr>.
- 2 Bkz. Davut Dursun, **Ortadoğu Neresi**, İstanbul: İnsan, 1995.
- 3 Bu konudaki ilk örnek çalışma olarak bkz. Ahmet Uçar, **Güney Afrika'da Osmanlılar: 140 Yıllık Miras**, İstanbul: Tez Yayınları, 2000.
- 4 Bkz. Özdem Sanberk, "Gül döneminde Türk dış politikası", **Radikal**, 21 Ağustos 2007; Aslı Aydıntaşbaş, "Etiyopya mı?" **Sabah**, 3 Mart 2005.
- 5 Bkz. Ahmet Kavas, **Afrika Raporu**, Stratejik Rapor, No: 4, İstanbul: TASAM, 2005; Ahmet Kavas, **Osmanlı-Afrika İlişkileri**, İstanbul: TASAM, 2006.
- 6 Mehmet Özkan, **Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects**, SETA Policy Brief, No 22, 2008.
- 7 Numan Hazar, "The Future of Turkish-African Relations", **Dış Politika**, c. 25, n. 3-4, 2000, s. 109-110.
- 8 Hazar, **The Future of Turkish-African Relations**, s. 110.
- 9 Bkz. Tom Wheeler, **Turkey and South Africa: Development of Relations 1860-2005**, SAIIA Report, No 47, 2005, s. 3-5; Musa Şahin, "Formation of Cape Colonial Community and Ottoman Turkish existence in South Africa", **Pakistan Journal of Social Sciences**, c. 3, n. 9, 2006, s. 1129-1137; Serhat Oraqçı, "The Emerging Links between the Ottoman Empire and South Africa", **International Journal of Turkish Studies**, c. 14, n. 1-2, 2008, s. 47-60.
- 10 Orhan Koloğlu, **Hicaz Demiryolu, (1900-1908) Amacı, Finansmanı, Sonucu, çağını Yakalayan Osmanlı**, İstanbul: IRCICA, 1995, ss. 220-222.
- 11 Selim Argun, **The life and Contribution of the Osmanli Scholar, Abu Bakr Effendi: Towards Islamic Thought and Culture in South Africa**, Basılmamış Master tezi, Johannesburg, Rand Afrikaans Universitesi, 2005.
- 12 Argun, **The life and Contribution of the Osmanli Scholar**.
- 13 Meliha B. Altunışık, "Worldviews and Turkish foreign policy in the Middle East", **New Perspectives on Turkey**, n. 40, 2009, s. 174.
- 14 Hazar, **The Future of Turkish-African Relations**, s. 110.
- 15 Salih Z. Karaca, "Turkish Foreign Policy in the year 2000 and Beyond: Her Opening up Policy to Africa", **Dış Politika**, c. 25, n. 3-4, 2000, s. 116.
- 16 Bu konudaki nadir çalışmalardan birisi olan *Türkkaya Ataöv*'ün Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri (Ankara, AÜ SBF Yayınları, 1975) kitabı daha çok kıtadaki gelişmelerin kısa bir özeti şeklinde olup oradaki gelişmelerin Türkiye için ne anlama geldiğine hemen hemen hiç atf yapmaz.
- 17 Bu Plana maalesef Dışişleri Bakanlığı sitesinden ulaşmak mümkün değildir. Planın geniş bir özeti için bkz. Numan Hazar "The Future of Turkish-African Relations", **Dış Politika**, c. 25, n. 3-4, 2000, s. 111-113.
- 18 Mehmet Özkan ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa", **The Journal of Modern African Studies**, c. 48, n. 4, 2010, s. 525-546.
- 19 Daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Özkan, "What Drives Turkey's involvement in Africa?" **Review of African Political Economy**, c. 37, n. 126, 2010.
- 20 Mehmet Özkan, **Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects**, SETA Policy Brief, No 22, 2008, s. 5.

- 21 <http://www.byegm.gov.tr>.
- 22 <http://www.tbmm.gov.tr>.
- 23 <http://www.tbmm.gov.tr>.
- 24 **Afrika Gündemi**, Ankara: ACAUM, Ocak 2009, s. 12.
- 25 “Kaddafi Erdoğan’ı öperek karşıladı”, **Milliyet**, 24 Kasım 2009.
- 26 “Libya’ya vize yok”, **Milliyet**, 25 Kasım 2009.
- 27 “Libya’da ‘krallar gibi’ karşılandı”, **Radikal**, 25 Kasım 2009.
- 28 www.saglik.gov.tr.
- 29 <http://www.tbmm.gov.tr>.
- 30 Bkz. Mehmet Özkan, “Bati Sahra Sorunu”, *IGMG Perspective*, c. 14, n. 159, 2008, s. 26-27.
- 31 <http://www.birincikuvvet.com>.
- 32 **Afrika Gündemi**, Ankara: ACAUM, Nisan 2009, s. 28.
- 33 “Libya ile STA imzalandı”, 12 Ağustos 2009, <http://www.haberturk.com>.
- 34 “Türkiye-Irak sınırında özel sanayi bölgesi’ kurulacak”, **Zaman**, 12 Ağustos 2009.
- 35 <http://www.dtm.gov.tr>.
- 36 <http://www.byegm.gov.tr>.
- 37 <http://www.dtm.gov.tr>.
- 38 “Türkiye otomotivde öncü, Fas’ta üretip Güney Avrupa’ya satalım”, **Zaman**, 14 Kasım 2009.
- 39 “Türk şirketi, Fas’ta bin 500 konut yapacak”, **Zaman**, 16 Kasım 2009.
- 40 “Kara Kıta’ya 8 büyükelçi”, **Aksiyon**, Sayı: 765, 3 Ağustos 2009.
- 41 “Afrika’ya Türk Elçi çıkarması”, **Milliyet**, 29 Temmuz 2009.
- 42 “Turkish President Gul to Visit Kenya and Tanzania”, 19 Şubat 2009, <http://www.turkish-weekly.net>.
- 43 “Cumhurbaşkanı Gül vahşi hayvanlarla”, **Milliyet**, 21 Şubat 2009.
- 44 Nichole Sobecki, “Turkey seeks economic salvation in Africa”, **GlobalPost**, 11 Mart 2009; ve “Old Ottoman friends, new ‘voice of Africa’?” 16 April 2009, <http://www.lesafriques.net>.
- 45 “Kenya’da Safari”, **Hürriyet**, 22 Şubat 2009.
- 46 “Cumhurbaşkanı Gül yurda döndü”, **Hürriyet**, 23 Şubat 2009.
- 47 <http://www.tarim.gov.tr>.
- 48 “Cibuti’den misafir var”, **Milli Gazete**, 15 Ocak 2009.
- 49 “Türk yatırımı, Doğu Afrika pazarına Cibuti’den girecek”, **Zaman**, 18 Ocak 2009.
- 50 “Sudan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ankara’da”, **Zaman**, 3 Şubat 2009.
- 51 **Afrika Gündemi**, Ankara: ACAUM, Temmuz 2009, s. 34
- 52 **Afrika Gündemi**, Ankara: ACAUM, Şubat 2009, s. 23.
- 53 **Afrika Gündemi**.
- 54 <http://www.trt.net.tr>.
- 55 <http://www.byegm.gov.tr>.
- 56 Fulya Özerkan, “Domestic Double standards in Darfur policies”, **Hürriyet**, 4 Şubat 2009.
- 57 <http://www.cnnturk.com>.
- 58 Türkiye’nin Darfur politikası için bkz. Mehmet Özkan ve Birol Akgün, **Why Welcome Al Basheer? Contextualizing Turkey’s Darfur Policy**, SETA Policy Brief, No 45, Temmuz 2010.
- 59 “Basheer cancels visit to Istanbul”, <http://news.bbc.co.uk>.
- 60 <http://www.trt.net.tr>.
- 61 <http://www.akademikozguruluk.com>.
- 62 “İşadamları, Gül’ün Afrika çıkarmasından 500 milyon dolarlık anlaşmayla döndü”, **Zaman**, 26 Şubat 2009.
- 63 “Senegal cumhurbaşkanı, Türk işadamlarına 150 dönüm arsa hibe etti”, **Zaman**, 26 Nisan 2009.
- 64 “İstanbul’da küresel krize meydan okuyan buluşma”, **Zaman**, 3 Haziran 2009.
- 65 “TUSKON öncü oldu, 19 Afrika ülkesi Türkiye’yi yatırıma çağırdı”, **Zaman**, 30 Haziran 2009.

- 66 <http://www.izfas.com.tr>.
- 67 “Çağlayan: Tercihli anlaşma, İslam ülkeleriyle ticareti katlayacak”, **Zaman**, 6 Kasım 2009.
- 68 <http://www.tumgazeteler.com>.
- 69 “Giresun Fırkateyni korsan avına çıkıyor”, **Hürriyet**, 17 Şubat 2009.
- 70 “Mehmetçik Somali’ye Gitti”, 17 Şubat 2009, <http://www.stratejikboyut.com>.
- 71 “TCG Gediz Fırkateyni Aden Körfezi’ne uğurlandı”, **Sabah**, 19 Haziran 2009.
- 72 <http://www.denizhaber.com>.
- 73 Detaylı bilgi için bkz. Özkan ve Akgün, Turkey’s Opening to Africa, s. 537.
- 74 “Türkiye’den Afrika ülkelerine dost eli”, **Milliyet**, 8 Şubat 2009.
- 75 <http://www.tika.gov.tr>.
- 76 **AUC News**, No 38, Mart 2009.
- 77 <http://web.shgm.gov.tr>.
- 78 <http://www.tumgazeteler.com>.